NÉPMOZGALOM.

A születések és halálozások számának alakulása,ez a kormányok által kormányozhatatlan mindennapi esemény a népek életében nagy jelentőségü. E jelenségektől függ a népek számának fejlődése, uj munkaerőknek kisebb vagy nagyobb számban való jelentkezése s ezzel a foglalkoztatottság változása:munkaerőhiány vagy munkaerő-felesleg jelentkezése. A munkaerőfelesleggel a gazdasági élet ütemének kényszerü gyorsitása, hiányával ugyanolyan kényszerü lassulása jár. Ettől függ a lakosság kormegoszlása s ezzel az a viszony, amely egy társadalmon belül a munkaképesek, keresőképesek és az eltartottak:az érettkoruak és gyermekek, aggok között fennáll. A születések és halálozások számának játéka alakitja ki egy-egy közösségen belül az átlagos életkort,mely lehet magas vagy alacsony s a gazdasági,valamint politikai élet szempontjából azzal az eredménnyel jár,hogy egyik közösségben a generációk változása gyorsabb, sürübben jelentkeznek a gazdasági és politikai élet porondján a helyüket követelő,uj eszméket,uj akaratot hozó ifju csoportok; a másikban a váltás, a megujulás lassabb; egyik közösségben állandóan kevesebb a tapasztalt, higgadt, élemedett koruak száma, másikban több.

Európában északnyugatról dél és kelet felé haladva fokozatosan emelkedik a születések aránya. Ugyancsak fokozatos, de nem hasonló mérvü emelkedést találunk a halálozások arányában is,minélfogva a kettő különbségéből adódó természetes szaporulat északnyugatról dél és kelet felé szintén emelkedik.1930 körül Svédországban az 1000 lakosra esett születések száma 14 volt, Németországban 15, Nagy-Britanniában 16, Belgiumban,Franciaországban 17. Ugyanekkor a Szovjet Unio európai részén 44, Romániában és Jugoszláviában 33, Görögországban 30, Lengyelországban 28, a Kárpátmedence közepén fekvő Csonkamagyarországon 23. A középeurópai terület tehát e téren is az átmenetet jelenti Északnyugateurópa gyengén szaporodó részeiből Kelet- és Déleurópa erősen szaporodó részei felé.

A születések és halálozások számának alakulása helyenként évről-évre elég jelentős változásokat mutat, egy-egy nagyobb terület együttes adatában azonban e jelenségeknek elég nyugodt, egyenletes menetét figyelhetjük meg. Különösen egyenletes a születések és halálozások számának évről-évre való jelentkezése a müvelt vidékeken, csapongóbb a müveletlen és szegény területeken. A születések számában azonban egész Európában csökkenés tapasztalható. Ez a csökkenés természetszerüen kevésbbé erős a nyugati államokban, ahol a születési arányszám már most is alacsony,gyorsabb a déli és keleti államokban, ami - jó időre előretekintve - a kiegyenlitődés felé mutat. A halálozások számában és arányszámában szintén csökkenést találunk Európaszerte,legtöbb helyen azonban a halálozási arányszám évről-évre való csökkenése nem követi eléggé a születések számában beálló csökkenést és igy a természetes szaporulat arányszáma is évről-évre lassan csökken. A halálozási arányszám évről-évre való alakulásában is a nyugati, müveltebb államokban egyenletességet,a déli és keleti államokban erősebb hullámzást figyelhetünk meg s ez ugyanigy jelentkezik a természetes szaporodás alakulásában.

A születések és halálozások számában országonként és vidékenként mutatkozó különbségeket s ezzel egyes népi közösségek számbeli fejlődésében mutatkozó dinamizmust, vitalitást különböző okokkal magyarázzák. Keresik az okokat a faji különbségekben, a vallási hovatartozásban és keveredésben, gazdasági viszonyok különbözőségében, foglalkozási tagozódásban és társadalmi szerkezetben, müveltségi különbségekben, erkölcsi viszonyokban, sőt a jogszolgáltatási különbségben, az egészségügyi viszonyok

haladottságában, a szociális gondozás és családvédelem fejlettségében, a városi és falusi lakosok különböző arányában, a gazdasági élet konjunkturális változásaiban, a vándormozgalmak szabadságában vagy korlátozottságában s ezzel a tulzsufolt, vagy népességhiányban szenvedő területek közötti kiegyenlitődés lehetőségében, amit viszont a politikai határok és az országok közötti politikai viszony szabályoz, stb.stb. Ez okok közül egyik sem kizárólagos és döntő. Az ismert és ismeretlen okok sokaságának koncentje alakitja e viszonyokat s éppen, mert rengeteg ok hat közre egymást rontva, módositva, ezért kormányozhatatlan a jelenség maga. Kétségkivül külső befolyások, életkörülmények, mozgási lehetőségek éppen ugy érvényesülnek a születési számok alakulásánál, mint az emberben bennerejlő faji és fiziológiai tulajdonságok, kevertség, világnézet, lelki magatartás. Éppen,mert külső körülmények és belső erők egyaránt közrehatnak, nem lehet arról beszélnünk, hogy egyik nép szaporább, mint a másik és különösen nem lehet a pillanatnyi viszonyokból messzi jövőre következtetéseket vonni. Éppen Középeurópában,ahol számtalan népi és vallásfelekezeti csoport él sokféle földrajzi tájon, különböző kulturális nivón, társadalmi szerkezetben, más és más települési, foglalkozási és kulturális viszonyok között, itt figyelhetjük meg jól, hogy ugyanaz a nemzetiség egyik vidéken jól szaporodik, másik vidéken egészen rosszul;hogy különböző vallási keretekhez tartozó egyének viszont egyformán erős, vagy gyenge szaporaságot mutatnak fel egyes tájakon s hogy a szaporaság mértéke időben mindegyiknél változó.

A népmozgalmi viszonyokat tükröző térképeinket hosszabb időperiodus adatainak átlaga alapján készitettük. E nagy hullámzást, ingadozást mutató jelenségekről csak igy lehet megbizható képet adni. Ahol az adatok rendelkezésre állottak, az 1926-1935 között eltelt 10 év adatainak átlagát térképeztük, másutt lehetőleg ugyanabból az időszakból a fellelhető évek adatainak átlagát. A források feltüntetik a feldolgozott éveket. A hosszabb időt felölelő átlagos adatokban eltünik a viszonyok időbeli alakulásának tendenciája. Azért nagyobb területegységenként külön térképeken a természetes szaporulat időbeli fejlődését is ábrázoljuk.

FORRÁSOK:

1./ Csonkamagyarország : Magyar Statisztikai Évkönyv. - Budapest,1926-35.évre.

2./ Csehszlovákia : Pohyb obyvatelstva v Republice Československé v letech 1928-33.- Praha,1936-1938, 1928-33.évre.

3./ Románia : Mişcarea populaţiei României. - Bucureşti, 1931-35.évre.

4./ Jugoszlávia : Statistički Godišnjak. - Beograd, 1930-36.évre. /Kiegészitő adatok járásonkint az 1938.évfolyamból/

5./ Ausztria : Atlas des deutschen Lebensraums in Mitteleuropa. -Leipzig,1937.- 1933 körül.

6./ Németország : Atlas des deutschen Lebensraums in Mitteleuropa. -Leipzig,1937.- 1933 körül.

7./ Lengyelország : Zagadnienia demograficzne Polski. -Warszawa, 1936.- 1931-1932.évre.

8./ Bulgária : Annuaire statistique du Royaume de Bulgarie. - Sofia.- 1925-1928.,1933-36 évre. Statistique du mouvement de la population. -Sofia. 1936. - 1933.évre.

9./ Olaszország : Atlante Fisico Economico d'Italia. - Milano, 1940. -1929-1933. évre. Movimento della popolazione e cause di morte nell'anno 1939. -Roma,1941-1939 évre.

10./ Ukrajna : Mouvement de la population de l'U.R.S.S.en 1926.-Moscou,1929.-1925-26.évre.

ÉLVESZÜLETÉSEK.

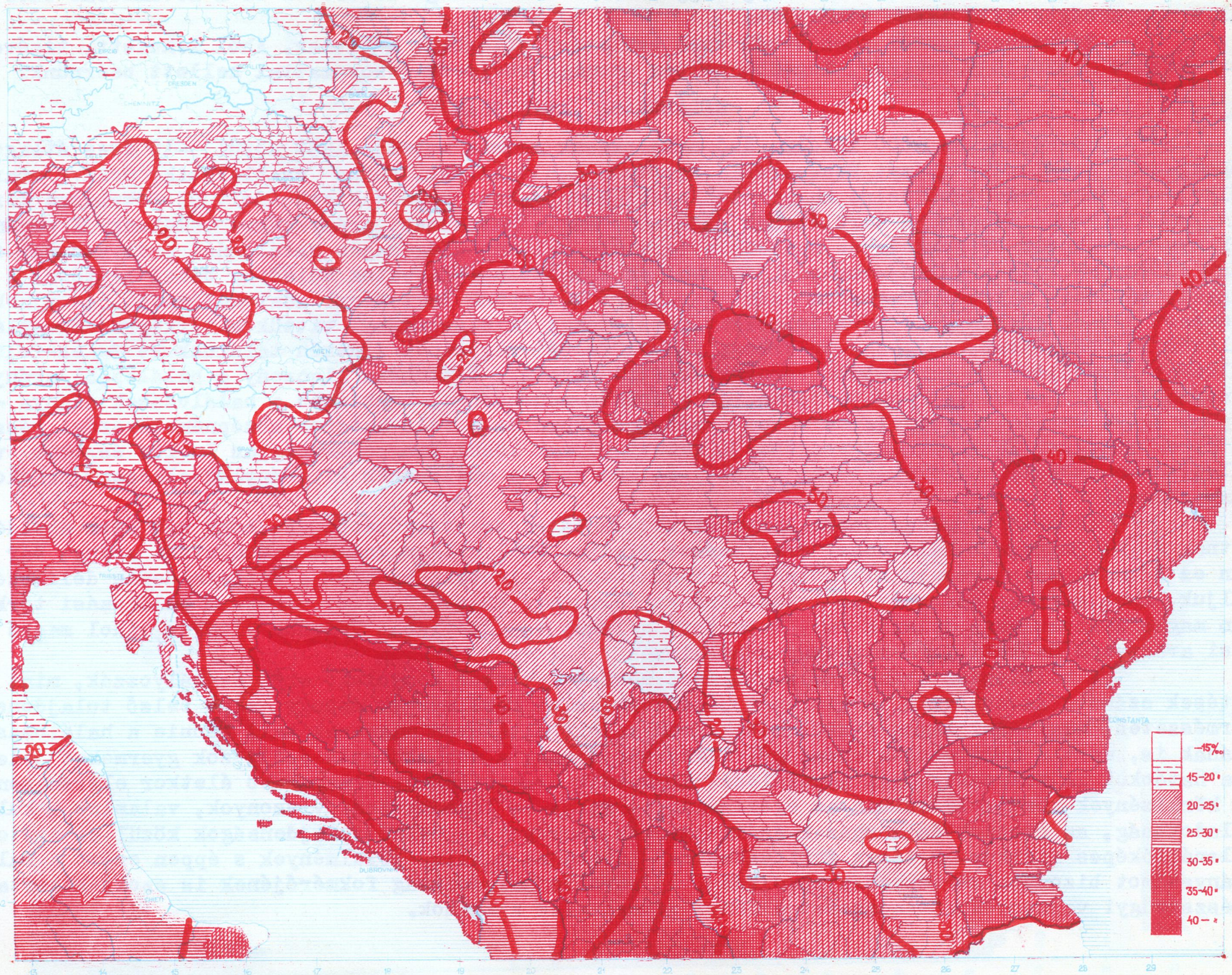
40 %e-en felüli születési arányt Fehér-Oroszország, Dél-Ukrajna, Moldva és Besszarábia középső vidékein, a Déli-Kárpátok külső lábain, a Duna torkolatvidékén és Bosznia nyugati részén találunk. Különálló kis foltot képez ugyanilyen magas születési aránnyal a Máramarosi hegyvidék a Kárpátmedence északkeleti szélén. E tájakat különböző népek lakják, általában azonban mind igen ritka lakosságuak és extenziv mezőgazdálkodást és állattenyésztést találunk rajtuk. A legalacsonyabb születési arányszámot Alsó-Ausztriában, a Stájer-medence északi részén, továbbá Szászországban találjuk. Ezek jellegre nem azonos tájak, Szászország igen sürü lakosságu, km^2-ként 356 a népsürüsége, Alsó-Ausztriában csak 123, de az alpi járásokban, ahol pedig szintén igen alacsony szaporodást találunk, km^2-ként átlag 20-25 lakós él. Szászország erősen iparosodott népességü, a rosszul szaporodó alpi és alsó-ausztriai részek lakossága főleg mezőgazdálkodó és állattenyésztő. Vallásra Szászország protestáns, az alsó-ausztriai részek római katolikusok: nemzetiségre mindkét rész tiszta német.

A Keleti-és Déli-Kárpátok külső és belső lejtőin mutatkozó szaporodási különbségek szembetünőek. A Déli-Kárpátok nyugati részén, a hegyvidék belső és külső lejtőin egyaránt román lakosság él. Ez a hegyvidéki primitiv, földmivelő és állattenyésztő népesség a Kárpátok külső lejtőin majdnem kétszer olyan magas születési arányt mutat, mint a hegyvidék belső lejtőin, a Magyar-medencében. Ugyanolyan foglalkozási és társadalmi viszonyok között, hasonló földrajzi tájon él, ugyanazon vallási kötelékbe tartozik a román nép a gerinceken belül és kivül, kulturális nivója sem sokban különbözik, települési viszonyai, sürüsége is közel hasonló képet mutatnak s mégis, merőben különböző a vitalitása. Egyetlen magyarázatot tudnánk találni, hogy mig a Déli Kárpátok külső lejtőin élő románság népfelesleg ének természetes és jó felvevő területe van a román Havasalföldben, az Alduna sikjában, addig az Erdély felé néző hegyvidékek románjai Erdély többi szegény és a föld eltartóképességéhez viszonyitva túlnépesedett területein nem találunk jó kirajzási területeket. A Déli-Kárpátoknak ez a vidéke és a Magyar-Alföld délkeleti szélének igen rosszul szaporodó népessége, kirivó ellentétben áll területünk keleti felének általában magas szaporaságával. E gyengén szaporodó lakosság legnagyobb része román, másik része német, szerb és magyar.

A keleteurópai térfélen alacsonyabb születési arányokkal kiütköznek a lengyelországi galiciai területek, melyek sürün lakottak. De kiütközik a Balkán hegyvidék is, mely ritkán lakott hegyvidék s ugyanaz a bulgár lakosság lakja, amely az Északbulgár táblát és a Balkán hegyvidéktől délre elterülő medencéket, ahol viszont magas a születési arány. Az olasz félsziget Középeurópa felé néző részein a Pó siksága mutat fel magas születési arányt, magasabbat az Alpok hegyvidékénél, viszont szembetünően alacsony a szaporodás Anconától északra az Appeninek és a tengerpart között. A Kárpátmedencén belül a születési arányszám igen változo. Sem a nemzetiségi, sem a vallási, sem a foglalkozási keretekhez nem igazodik. Általában az északi részek szaporábbak, mint a déli részek, ezért találunk egy állandó levándorlást az északi hegyvidéki részekről a Dunántul és Nagyalföld tájai felé. Ugyanilyen vándormozgalom, csak kisebb arányu, irányul a keleti peremekről is az ország közepe felé, minthogy a medence közepének sik vidékei nagyobb népesség eltartására alkalmasak és mert a különböző gazdasági tájak érintkezési pontjain kifejlődő energikus kereskedelmi és ipari helyek is vonzzák a lakosságot. Ez az állandó vándormozga-

BIRTHS.
(1926—1935.)

ÉLVESZÜLETÉS 1930 KÖRÜL

The numerals indicate the rates per 1000 inhabitants.

lom a peremvidékek különböző nemzetiségü lakóit viszi a Kárpátmedence középső részeinek magyar nemzetiségü vidékei felé, aminek következménye egy állandó nemzetiségi keveredés és a levándorló szórványoknak a magyarságba való lassu beolvadása.

Térképünk adatai több évből vont születési átlagokat mutatnak. Ahol lehetett, tizéves átlagot vettünk /1926-1935.évekre/, legtöbb helyen azonban rövidebb évsorozattal kellett beérnünk.

HALÁLOZÁSI ARÁNYSZÁM.

Térképünk az 1000 lakósra eső halálozások számát mutatja 1930 körül 5-10 éves átlagokban . Legmagasabb halálozási arányt Besszarábia tartományban találunk. Ehhez csatlakozik Moldva tartomány délkeleti része, távolabb délre magas halálozási arányszámot mutató kisebb folt Uj-Dobrudzsa területe. Általában a román népességü területeken mindenütt magas halálozási arányszámot találunk. A román vidékek mögé sorakozik Délbosznia és Macedónia területe szintén elég magas halálozási arányszámmal és néhány szétszórt folt a rutén, ukrán vidékeken, az Északkeleti-Kárpátok külső és belső lejtőin. A Balkán nyugati részének nagy egyhangusága azért van, mert térképünk tartományi adatokat mutat. Az ujabban beszerzett járási adatok alapján kidolgozott részleteket felülnyomással vittük a térképre. Jugoszlávia területén Délboszniában, a Boszna és Vrbasz folyók felső völgyeinek vidékén találunk 24 %- en felüli halálozást /Szarajevo és Banja-Luka városok közötti térség/. Feltünően alacsony a halálozási arány Montenegróban/?/, Szlovénia nyugati felén, és a Morava-medencében. Legkisebb a halálozások aránya - térképünk egész területét figyelembe véve - Szászországban és a vele határos középnémetországi részeken, az Alpok vidékén, Észak-Olaszországban. A keleti részek közül Lengyelországban Lublin és Luck vidéke, Bulgáriában az Északbulgár Tábla és a Közép-Balkán vidéke emelkednek ki aránylag alacsony halálozási arányszámmal.

Az első tanulság, amit levonhatunk a halálozások térképéből az, hogy nem azok a vidékek mutatnak fel legmagasabb halálozási arányszámot mindig, ahol a legmagasabb a születési arány, bár általában ez látszik szabályszerü állapotnak. A legfeltünőbb kivételt ez alól a Kárpátmedence déli szélén találjuk, ahol az igen alacsony születési arányt felmutató Krassó-Szörény vidéke a halálozási térképen igen magas arányszámmal jelenik meg. Forditott helyzet van Itáliában Velence vidékén, ahol magas születési arányszám mellett igen alacsony a halálozás.

A halálozási arányszám alakulását sokkal kevésbbé bonyolult erők szabályozzák, mint a születések számát. Azonban itt is szerepet játszanak külső körülmények éppugy, mint belső tulajdonságok. Természetes, hogy ahol magas a születések aránya, ott általában magasnak kell lennie a halálozás arányának is, mert a halálozások száma gyermekkorban magas, a sok születés pedig sok gyermeket jelent. De más hatóokok is közrejátszanak a halálozás arányának alakitásában. A magasabb életkor elérésében a külső körülmények közül elsősorban az egészségügyi, lakás-és táplálkozási viszonyok, valamint a kulturális haladottság, az orvosok és kórházak száma játszik szerepet, a belső tulajdonságok közül az erőteljes és ellenállóképes fizikum. E téren fontosabbaknak látszanak a külső körülmények s éppen ezért a halálozási arányszámot bizonyos mértékben a müveltség, kulturális haladottság fokmérőjének is szokták tartani. Az egészségügyi viszonyokra mindenesetre fényt vetnek ezek a számok.

DEATHS.

(1926—1935.)

HALÁLOZÁS

The numerals indicate the rates per 1000 inhabitants.

CSECSEMŐHALANDÓSÁG.

A közegészségügyi viszonyoknak s ezzel együtt a kulturális viszonyoknak is egyik fokmérője a csecsemőhalandóság aránysáma, amely azt mutatja, hogy száz élve született csecsemő közül egy éven aluli korban hány halt meg. A csecsemőhalandósági statisztikák nem mindig ugyanazon alapelveken készülnek. Különösen a halvaszületett csecsemők elbirálásából adódnak jelentős különbségek. Mégis egy bizonyos hibahatáron tul, a különböző államok adatait összehasonlithatjuk. A legerősebb csecsemőhalandóságot s ezzel a legelmaradottabb viszonyokat Középeurópában a román területeken találjuk, továbbá a Kárpátmedence déli szélén, főleg a Dráva-Száva közében és Bácskában és a Nagy-Magyar-Alföld, valamint Erdély között emelkedő hegyvidéken. Ez utóbbi terület lakossága szintén román. Elég magas a csecsemőhalandóság Déldobrudzsában, az Északi-Kárpátok vidékén, Galiciában, főleg rutén-ukrán területeken, de meglepően magas a bajorországi területen és a Cseh-és Morva medencében is. Az alpi területek, továbbá az északnémet területek vezetnek igen alacsony számaikkal. Feltünően alacsony azonban a Morava - medence /Szerbia/ csecsemőhalandósága /1934-1937 évek átlagában 10 %-on alul/; ez azonban a bánsági adatokat tükröző térképről nem tünik ki. A vonalas felülnyomás azonban tájékoztat az ugyanolyan alapszinezésü területfoltokon mutatkozó különbségekről. A Kárpátmedencében a nyugati részeken és Erdélyben találunk alacsony csecsemőhalandóságot. A Balkánon Bulgária emelkedik még ki elég alacsony arányaival. Ukrajnáról csak egyesitett adatunk van, ami nem nyujt alapot helyes következtetésekre. Különösen a nagyvárosok módositják a képet, mert ezekben, ahol elegendő számu orvos és kórház áll rendelkezésre, természetszerüen a csecsemőhalandóság aránya jóval kisebb, mint falvakon és különösen mint szétszórt településü ritka lakosságu vidékeken. Néha viszont a városok ellenkező irányban torzitják a képet, mert a kórházakban, szülészeti osztályokon, klinikákon nem csupán a város lakosságához tartozó, hanem a környékről - néha messzi környékről - lakosok adatai is szerepelnek.

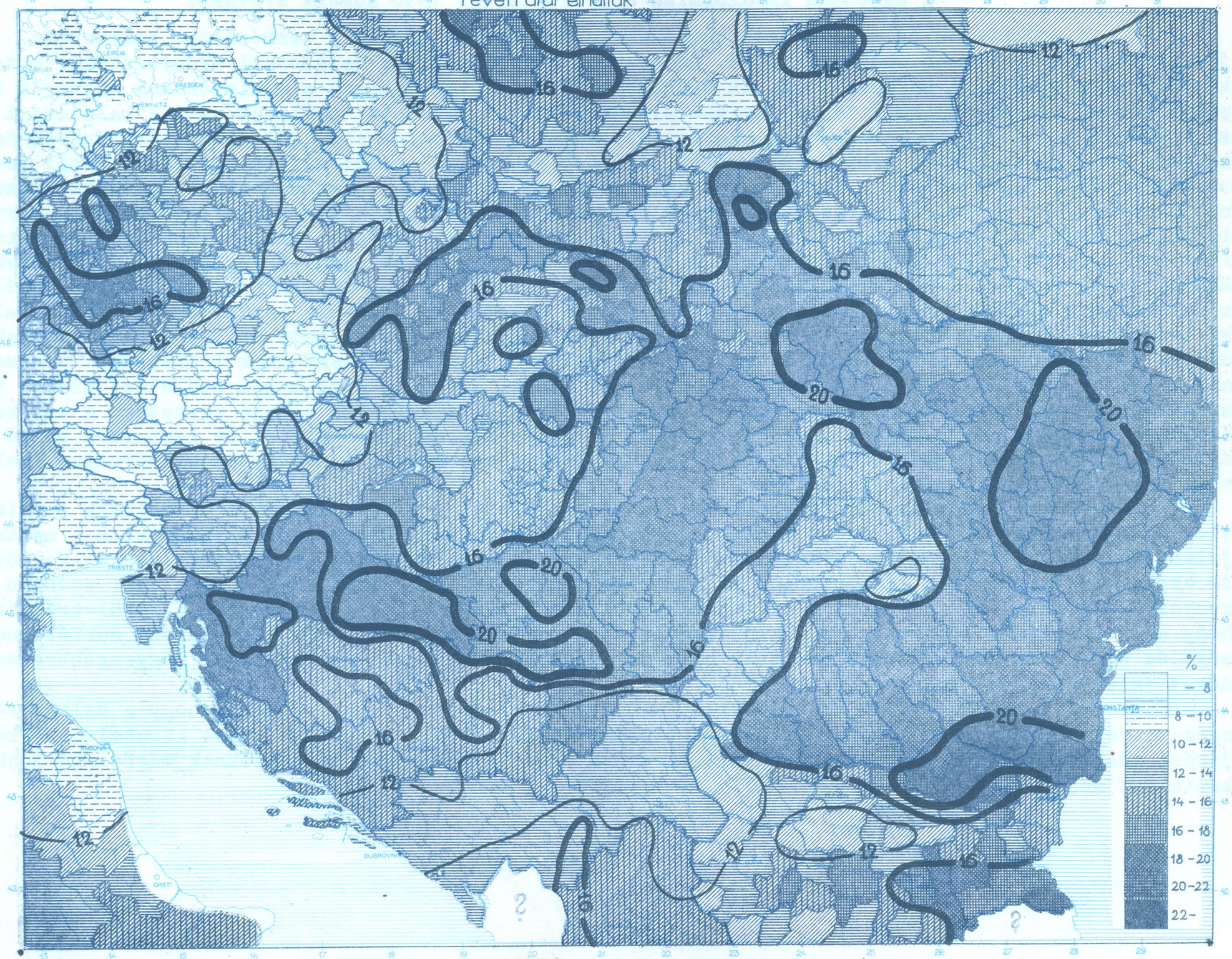
A csecsemőhalandóság - éppugy, mint általában a halálozási arány - függ a születések számának nagyságától is. Ott ahol a születési arány alacsony, a családonkint egy-két gyermekre születésiktől kezdve sokkal több gond forditható, mint ahol a gyermeklétszám családonkint magas. Összefüggés van továbbá a csecsemőhalandóság és a klimaviszonyok között: ahol gyakoriak a forró nyarak, ott a csecsemőbélhurut erősen pusztit. Szaporitja az egy éven alul elhaltak számát a törvénytelen születések gyakorisága is, az ilyen csecsemők között lényegesen több a haláleset, mint a törvényesek között. A törvénytelen születések aránya igen magas a Bácskában, a Bánságban, valamint Moldvában. Közegészségügyi tekintetben azokat a vidékeket mondhatjuk legjobbaknak, ahol magas, vagy elég magas születési arány mellett alacsony a csecsemőhalálozások aránya. Ilyen terület pl. térképünkön az Alpok déli lejtői az Itáliai-félszigeten /Udine-Belluno-Venezia környéke/ Rosszak viszont az egészségügyi viszonyok ott, ahol alacsony születési arány mellett magas a halálozás és főleg a csecsemőhalálozás aránya./Déli Kárpátok nyugati végének román vidéke, az északerdélyi román területek Középlengyelország egyes részei/.

INFANT MORTALITY.

(1926—1935.)

CSECSEMŐHALANDÓSÁG

1 éven alul elhaltak

Deaths under one year per 100 live births.

A LAKOSSÁG TERMÉSZETES SZAPORODÁSA AZ 1930 KÖRÜLI ÉVEKBEN.

A születések és halálozások számának különbségéből adódik a természetes szaporodás. Ezt a jelenséget tehát azok az okok alakitják, amelyekről a születési és halálozási arányszámokat mutató térképeink magyarásatánál beszámoltunk. Az északnyugati területek,amelyek a születéseket ábrázoló térké - pen alacsony számértékeikkel tüntek szembe,minthogy müvelt,haladott területek,ahol a halálozási arányszám aránylag alacsony,a természetes szaporodást mutató térképeken elég jól állanak/különösen Szászország és az alsó-sziléziai részek/.A nyugati,alacsony születési arányt mutató területek közül csak az osztrák vidékek azok,melyek a természetes szaporodás térképén is a legalacsonyabb értékekkel szerepelnek,illetve,ahol a születések és halálozások számának mérlegeképen a lakosság fogyóban van, mert a halálozások száma felülmulja a születésekét. A Kárpátmedence déli részén jelentős nem szaporodó területfolt tünik fel,a Magyar Alföld délkeleti szélén és a Déli-Kárpátok nyugati végénél.Ez az ugynevezett Bánság területe,ahol a születési arányszám alacsony,viszont a halálozási arányszám magas s ennélfogva a természetes szaporodás elenyésző,vagy éppen fogyás mutatkozik.Bulgária területén viszont a halálozási arányszám alacsony volta segit a nem nagyon magas születési arányszámon és igy a terület lakossága eléggé jól szaporodik.A természetes szaporodás térképét a születések számának térképével összevetve, azt találjuk,hogy általában területünk északkeleti részei nyernek, ahol magas születési arányt találunk aránylag nem tul magas halálozási arányszámokkal. A Balkán-félszigeten eléggé egybevágó a két kép. A Kárpátmedencében, amely népmozgalmi tekintetben is mindenképpen átmeneti táj és igen erős belső variáltságot mutat,az élveszületések aránya általában kedvezőbb, mint a természetes szaporodásé,amelyet az elég magas halálozási arányszám ront.

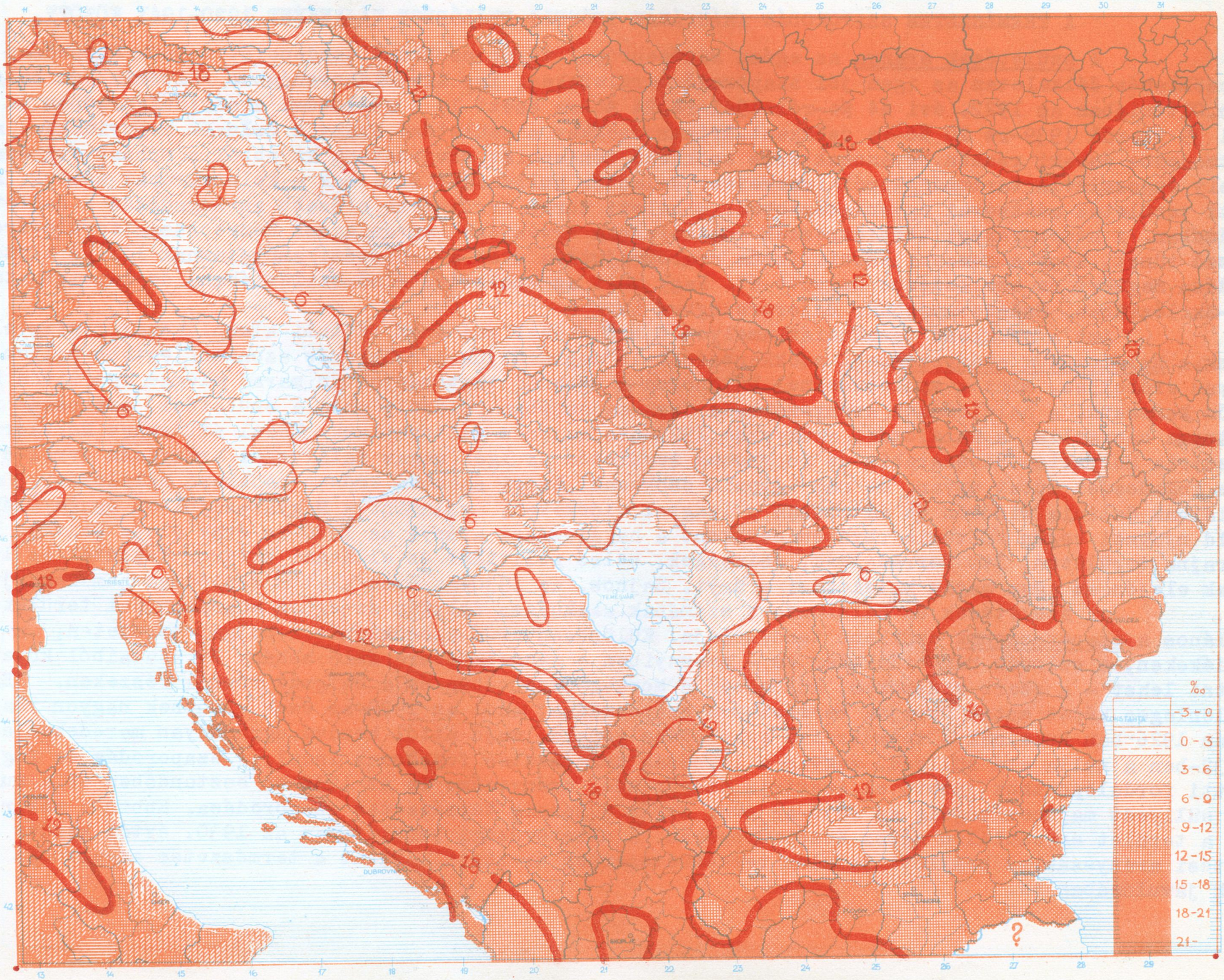
A magas természetes szaporodást mutató területek - a Pó síkságától eltekintve - mindenütt elég ritkán lakott vidékek, tehát a nagy szaporulati arány abszolut számban - tömegekben - messze nem jelent annyit, mint amennyit térképen mutat.Mégis ezek a gyér népességü területek lassan feltöltődnek és ezek adják területünk legfontosabb elvándorlási vidékeit is. Semmi esetre sem lehet azonban a népmozgalmi viszonyoktól azt várni - amit néhány politikai tendenciáju értekezésben e területről irtak, - hogy azok belátható időn belül maguktól megoldják a nemzetiségi problémát Középeurópa sokféle nemzetiségü és erősen kevert vidékein azáltal, hogy az erősebben szaporodó nemzetiségek a gyengébben szaporodókat jelentéktelen kisebbségbe szoritják.

A térképen alkalmazott vonalas felülnyomás elsősorban arra szolgál, hogy a Balkán-félsziget nyugati felén a nagy területeket egybefogó bánsági adatok által elmosódott képbe az utólag beszerzett járási adatok alapján részletesebb rajzot vigyen s ezzel a valóságos viszonyoknak megfelelő jobb tájékoztatást adjon.

FERTILITY.

(1926—1935.)

TERMÉSZETES SZAPORODÁS

The numerals indicate the rates per 1000 inhabitants.

A TERMÉSZETES SZAPORODÁS ARÁNYÁNAK IDŐBELI FEJLŐDÉSE TÁJANKÉNT 1920-1941 KÖZÖTT.

A születések aránya az egész középeurópai téren csökkenő tendenciát mutat. Különösen erős a csökkenés délkeleten az igen jól szaporodó területeken, így Kis-Oláhországban /Olténia/ és Bulgáriában. Olténiában az 1922. évi 44 %o-ről 1941-re 24 %o-re esett le a születési arány; Bulgáriában az 1922. évi 39 %o-ről 1939-re 20 %o-re csökkent. Erősen csökken a születési arány a szlovák hegyvidéken, a Kárpátmedence északi részén. Ugyancsak erős csökkenő tendenciát olvashatunk ki abból a néhány évi adatból, amely Jugoszlávia tartományairól ismeretes. Jelentős hullámzást mutatnak a keleteurópai adatok. A nyugati területek adatsorai egyenletesebbek, a keleti téren évről-évre erősebb az ingadozás a születések számában. A németországi területrészek adatsoraiban érvényesül az az egész Németország területére jellemző tünet, hogy a nemzeti szocializmus uralomrajutása után a születési arányszámnak lefelé tartó haladása megtört és emelkedésbe csapott át. Nagy volt az emelkedés Alsó-Sziléziában, de kimutatható Felső-Sziléziában, Szászországban, Bajorországban is.

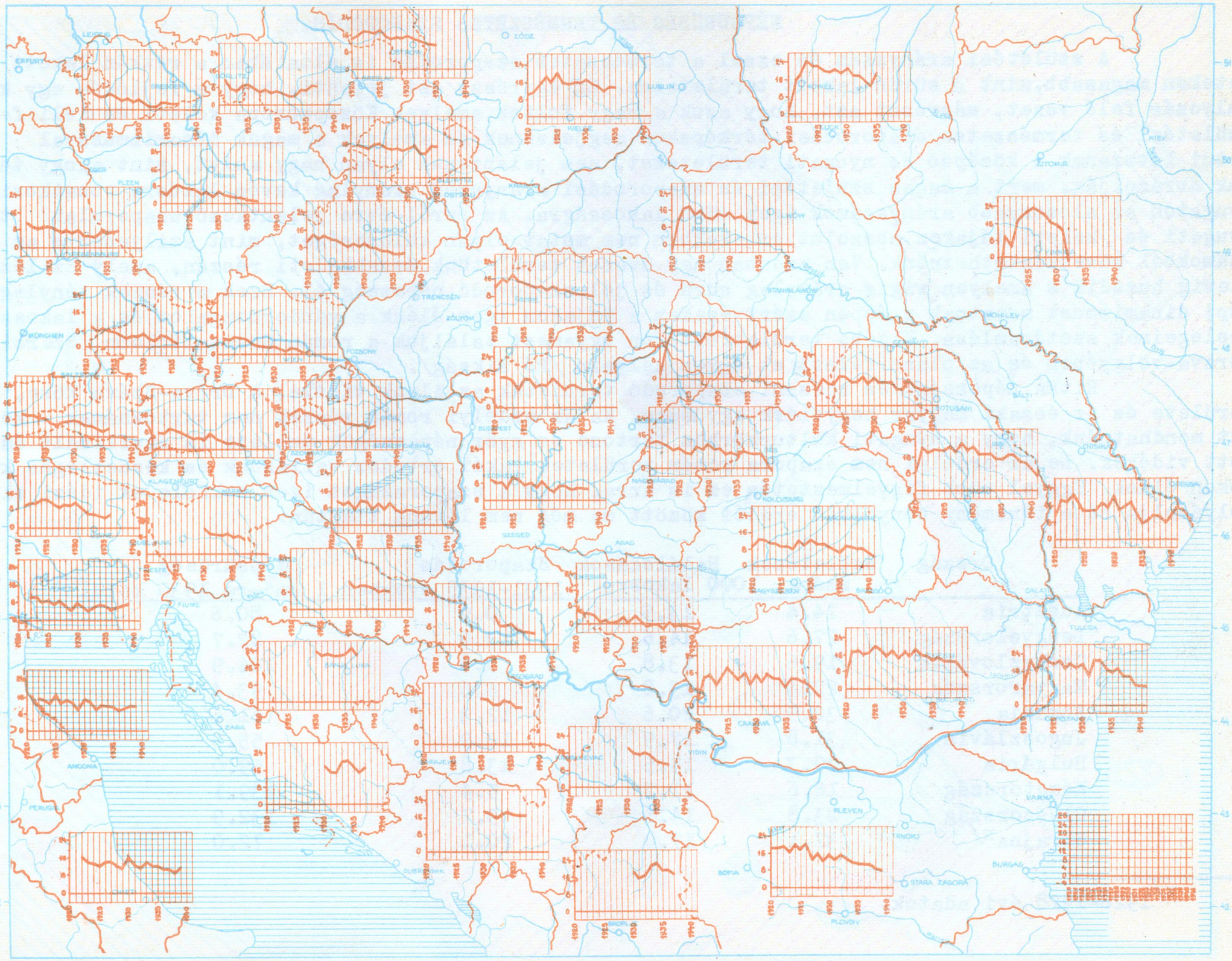
Azt a csökkenő tendenciát, amelyet a születések számának időbeli alakulásánál megfigyelhettünk, a halálozások arányszámának csökkenésénél is megtaláljuk. A csökkenés azonban legtöbb helyen nem olyan erőteljes, mint a születéseknél. Különösen a nyugati tartományokban marad eléggé egy nivón hosszu időn keresztül a halálozások arányszáma. A Cseh-medencében például, ahol a születési arányszám fokozatosan hanyatlik, a halálozási arányszám 1923 óta majdnem változatlan. Közel áll ehhez Morvaország és Ausztria helyzete. Besszarábia és Dobrudzsa területén az igen magas halálozási arányszám évről-évre erős ingadozást mutat ugyan, de nem látszik csökkenni. Ezzel szemben erősen csökkenő halálozási arányt találunk Galicia vidékén és általában a lengyel vidékeken, valamint a Magyar-Alföldön és az Oláh-Alföld nyugati végén /Olténia/. Erősen csökkent a halálozások aránya az 1920-as évek eleje és vége között Ukrajna területén. Itt forradalmak, éhinségek, belső politikai és ellátási zavarok fokozták az 1920-as évek elején az igen magas halálozási arányt. Sajnos, az 1930-as évek alatti fejlődést nem ismerjük.

A születések és halálozások számának alakulása folytán az egész középeurópai területen általános a szaporaságnak csökkenő tendenciája. Különösen erős a csökkenés a bolgár területen, a román vidékeken, a szlovák hegyvidékeken és - amennyiben a rendelkezésre álló néhány év adataiból következtetni lehet - a szerb vidékeken, különösen a Morava-medencében és a Belgrád körüli részeken. Egészen különleges képet mutat Ukrajna természetes szaporodása, ahol az 1920-as évek elejének nagyon rossz évei után 1926-ban kulminál a természetes szaporodás vonala, majd attól kezdve ugyanolyan meredeken esik és 1932-ben a nulla alá süllyed, vagyis a lakosság természetes fogyásnak indul. A szaporodás és fogyás közötti fordulóponthoz jutott el Ausztria szaporodási arányszáma is az 1936-os esztendőben és a nulla alá süllyedt majdnem végéig az 1930-as évek során a Bánság természetes szaporodása. Ebben a tekintetben ez a terület egyedülálló egész Középeurópában. A németországi területeken az 1930. évtől kezdve a születési arányszámban beállott javulás természetszerüen érezteti hatását a természetes szaporodás arányának javulásában is.

FERTILITY BY REGIONS.

(1920—1941.)

TERMÉSZETES SZAPORODÁS ARÁNYA [1.000 LAKOSRA] TÁJANKÉNT 1920-1941-IG.

NÉPSŰRŰSÉG ÉS TERMÉSZETES SZAPORODÁS.

A születési arányszám és ezzel a természetes szaporodás is általában a ritkán lakott terü - leteken magasabb,mint a sürün lakott területeken. Ez egyrészt azt jelenti, hogy a fejlődés egy kiegyensulyozás felé vezet, másrészt azt, hogy azok a nagy foltok,amelyek Középeurópa keleti és déli felén a születési és természetes szaporodási térképeken megjelennek és amelyek a maguk dinamizmusával fenyegetni látszanak a középső és nyugati területeket, nem jelentenek olyan nagy sulyt, mint ahogy térképeink ábrázolják, mert a magas születési és szaporodási arányszám aránylag kevés lakosra vonatkozik, mig nyugaton az alcsonyabb arányszámok igen sürü lakosságra. Az évről-évre jelentkező szaporulat tehát a nyugati és keleti tájakon abszolut értékekben nem mutat olyan különbséget, mint amilyenekre az arányszámokból következtethetnénk. Van azonban egy övezet területünk északkeleti részén, amely Sziléziától Kievig huzódik s amelyen végig aránylag sürü és jól szaporodó népesség él. Ezek a részek tényleg erős népi dinamizmust mutatnak s éppen ezért ezeken a tájakon igen élénk a vándormozgalom és a lakosság feleslegeinek szétáramlása. Kisebb területfoltokon ugyanezt találjuk a román Havasalföldön, Szerbiában,a Morava-völgyében és az olasz félsziget egyes helyein /Pó sikság/.

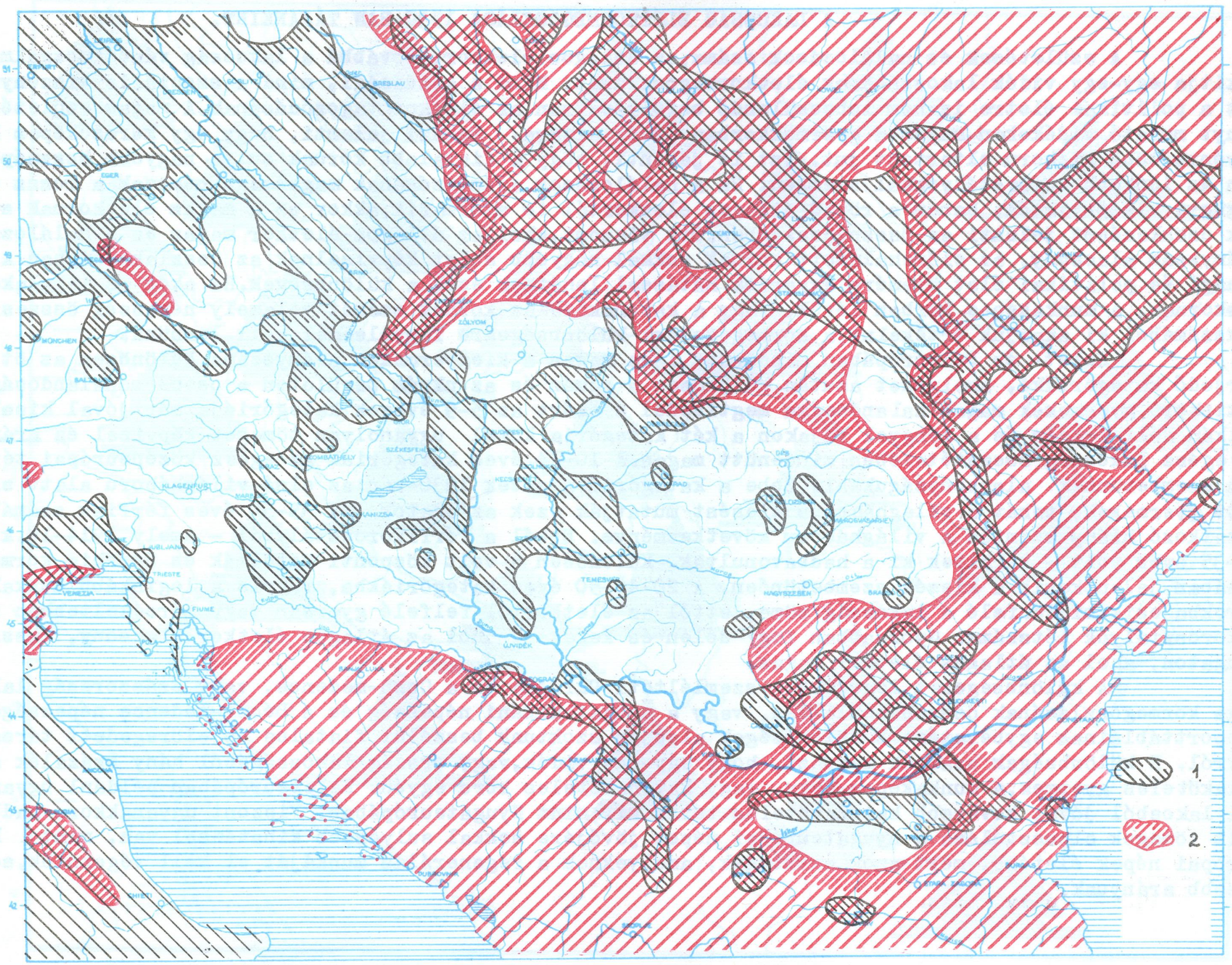
Ritka népességü és rosszul szaporodó területek az Alpok vidéke, a Dráva-Száva köze, Erdély területe és az északi magyar hegyvidék egy része. Ha az erdélyi román részek nem tartoznának közéjük, azt mondhatnánk, hogy a nyugati kulturkörhöz tartozó és gyér népességük mellett is civilizált és haladott vidékek. De az erdélyi nem szapora román területek lakói ortodox vallásuak és kezdetleges kulturfokon élnek. Eggyel több figyelmeztetés ez is arra, hogy a szaporaságot igen sokféle ok idézi elő, befolyásolja és e tünemény bonyolult eredői között ma még nem látunk tisztán.

Ország	Születések száma	Halálozások 1000 lakosra	Szaporodás 1931-1935 években	Népsürüség 1 km^2-re 1930 körül
Ausztria	14.4	13.5	0.9	80.6
Lengyelország	27.6	14.6	13.0	82.7
Csehszlovákia	19.6	13.8	5.8	104.9
Magyarország	22.4	15.8	6.6	93.4
Románia	32.9	20.6	12.3	61.6
Jugoszlávia	31.8	17.9	13.9	55.9
Bulgária	29.3	15.5	13.8	59.0
Németország	16.6	11.2	5.4	139.1
Olaszország	23.8	14.1	9.7	132.9
Ukrajna[x]	37.1	17.0	20.1	72.0

[x] 1926-1928 évi adatok.

POPULATION DENSITY AND FERTILITY.

NÉPSŰRŰSÉG ÉS TERMÉSZETES SZAPORODÁS

1.) = NÉPSŰRŰSÉG 1 km²-EN 75-NÉL TÖBB

2.) = TERMÉSZETES SZAPORODÁS 12 ‰-EN FELÜL

1. Territories with a density of population above 75 per square kilometre. — 2. Fertility rates above 12 pro mille.

A LAKOSSÁG ÉLETKORMEGOSZLÁSA 1930-BAN TÁJANKINT.

A születések és halálozások száma,az átlagos életkor, továbbá a lakosság vándormozgalma alakitja egy-egy vidék lakosságának életkormegoszlását. Mind a gazdasági, mind a szociális viszonyokra, sőt a politikai életre is nem lebecsülendő befolyása van az életkor tagozódásának.A magas születési arányt mutató vidékeken magas a gyermekkorban lévők aránya. Ez azt jelenti, hogy egy keresőképes koru egyénre több kiskoru eltartott jut. Azt is jelenti, hogy a fiatalabb koruak sulya nagyobb össznépességben az idősebb korosztályokkal szemben. Ha a halálozások arányszámának magassága nemcsak a rossz egészségügyi viszonyoktól, hanem a rövid átlagos életkortól is származik,akkor ez a magas életkoruak sulyának csökkenését jelenti az össznépességben.Ott viszont,ahol az átlagos életkor magas és a halálozási arányszám alacsony, az előrehaladott koruak sokkal nagyobb sulyt képviselnek az összlakosságban.A gazdasági és politikai élet ütemére egyaránt hatással lehetnek ezek a különbségek.Ha akár az iskolaköteleskoruak, a munkaképes korban lévők, vagy a katonaköteles koruak számát valamely népesség összes lélekszámából ki akarjuk értékelni,a kormegoszlási különbségekre figyelemmel kell lennünk.

Kelet- és Déleurópában mindenütt igen magas a kisgyermekek arányszáma,különösen az öt évig terjedő kategóriáké, amelyeket azután különösen a román és az ukrán területen a csecsemőhalandóság és a kiskoru gyermekek magas halandósága megtizedel s ezért az 5-9 évesek kategóriája már jóval kisebb. A Balkán déli részén és a lengyel tájakon a két kategória közel ugyanolyan tömeget képvisel és arányuk az egész lakosság összetételében mindenütt magas.A 10-14 éves kategóriák az egész középeurópai térképen szembetünnek alacsonyságukkal. Ebbe a kategóriába estek 1930-ban az első világháboru alatt született gyermekek, tehát a világháborus kiesést mutatják ezek az adatok. A 35-50 éves férfiak számában mutatkozó hiány szintén a világháboru következménye. Ebből a férfikorosztályból - amely 1914-18.között 20-35 éves volt - kerültek ki a hadbavonultak. Különösen a volt központi hatalmak és Szerbia kormegoszlásában jelentkezik a kiesés szembetünően. A 20-40-50 éves kategóriákba, vagyis a leginkább munkaképes korokba esik mindenfelé a lakosság zöme, ettől az életkortól felfelé gyorsan vagy mérsékeltebben fogy a korosztályok létszáma. Gyorsabban fogy délen és keleten, ahol az átlagos életkor alacsony, lassabban nyugaton, ahol az átlagos életkor magas.

A különbségeket legszebben szemlélteti Ukrajna és a Cseh-medence, vagy Szászország lakossága kormegoszlásának összehasonlitása, vagy a nyugatbalkáni népesség és a Bécsi-medence népessége korcsoporttábláinak egybevetése.E különbségek alapján szoktunk beszélni fiatalos és elöregedett társadalmakról. E különbségek szabják meg azt, hogy egy-egy vidék,vagy ország lakosságából hány százalék az iskolaköteles gyermek,a munkaképes koru, vagy katonaköteles koru egyén. Keleteurópában például ugyananynyi lakosból jóval kevesebb katonaköteles telik ki, mint Nyugateurópában. Viszont ugyanakkora hadbavonult tömegek elpusztulása a nyugateurópai népek jövőjére sokkal sulyosabb kihatással van, mint a keleteurópai népek életére, mert azok a rétegek, amelyeknek a regenerálás munkáját el kell végezniök,sokkal kisebb arányuak.

DISTRIBUTION OF POPULATION BY AGE.
(1930.)

ÉLETKORMEGOSZLÁS KÖZÉPEURÓPÁBAN 1930

